

Jan Cyprian STYSZYŃSKI

Uniwersytet Szczeciński

Rodzime materiały glottodydaktyczne jako czynnik efektywizacji procesu nauki języka obcego w polskiej szkole – możliwości oceny ich lokalnej przydatności

A. Funkcje materiałów glottodydaktycznych w nauce języka obcego

Efektywność procesu glottodydaktycznego zależy od wszystkich wzajemnie warunkujących się komponentów układu glottodydaktycznego. Niektóre z nich osiągnęły względnie zadowalający poziom, inne zaś wymagają nadal stosowania wielu zabiegów podnoszących ich skuteczność. Do tych czynników, które przez ich dalsze doskonalenie mogą dodatnio wpłynąć na wyniki nauki, należą m.in. materiały glottodydaktyczne. Są one jednym z podstawowych elementów układu glottodydaktycznego, stanowią bazę zorganizowanego procesu nauki języka obcego i w poważnym stopniu decydują o jego efektywności.

Nauczyciel języka obcego, znając cel i zasady nauczania, powinien otrzymać do swej dyspozycji środki zapewniające realizację tego celu, przy czym za podstawowy środek dydaktyczny należy uznać podręcznik wraz z obudową. Stanowi on narzędzie pomagające nauczycielowi w realizacji praktyczno-kształcących i wychowawczych celów nauczania oraz umożliwia uczniom pełne uczestnictwo w zajęciach, a także samodzielną naukę. Materiały glottodydaktyczne są środkami pomocniczymi w nauczaniu i uczeniu się języków obcych i nie mogą zastąpić nauczyciela w procesie dydaktycznym. Sam podręcznik prezentuje język w formie graficznej, co jest sprzeczne z zasadą dominacji języka mówionego w komunikacji językowej. W takiej sytuacji nauczyciel jest niezastąpiony, zwłaszcza w komunikatywnej fazie przyswajania języka, w której uczący się podejmują próby kreatywnego użycia języka, i której nie da się zaprogramować i kontrolować za pomocą środków dydaktycznych. Wszystkie nośniki języka mówionego, jak taśmy, film, kasety wideo, komputerowe programy multimedialne, mogą ustne opanowanie języka jedynie wspomagać. Jednak znaczenie dydaktyczne podręcznika i jego obudowy jest ogromne, gdyż zawierając szereg informacji językowych, metajęzykowych i pozajęzykowych uporządkowanych metodycznie, przystosowany jest do nauczania, co wpływa w sposób oczywisty na lepsze zrozumienie i przyswojenie materiału przeznaczonego do opanowania. Podręcznik jako optyczno-graficzny środek dydaktyczny, prezentując materiał językowy uwzględnia potrzeby dominującego typu uczniowskiego, tzw. wzrokowca. Uczenie się materiału drukowanego okazuje się często najbardziej efektywne, gdyż język w formie mówionej jest – w przeciwieństwie do

tekstu drukowanego – czymś ulotnym, nie pozwalającym na wielokrotne powracanie do niego i dłuższą refleksję nad nim.

Treść i struktura materiałów oraz odpowiednia integracja składających się na nie elementów powinny ułatwiać zrozumienie i przyswojenie materiału nauczania i kształtowanie nawyków językowych przez podsuwanie uczniom efektywnych metod uczenia się (także w formie eksplicytnie formułowanych instrukcji), przy czym ich rola w procesie nauczania i uczenia się języka obcego będzie tym większa, im bardziej opracowanie zawartego w nim materiału nauczania będzie zgodne z kryteriami teorii preparacji materiałów glottodydaktycznych. Materiały glottodydaktyczne przygotowane zgodnie z tymi kryteriami, stanowiąc bazę procesu nauczania, umożliwiają jego optymalny przebieg i oddziałują na wynik końcowy tego procesu. Muszą one być dostosowane, jeśli idzie o zawarty w nich materiał nauczania, do intelektualnych i psychologicznych możliwości ich odbiorców i muszą spełniać określone funkcje dydaktyczne.

Podręcznik wraz z obudową stanowi nieodzowny element uzupełniający żywe nauczanie, sprzyja przyswajaniu materiału przewidzianego programem, steruje tym procesem, wspomaga kształtowanie i utrwalanie nabytej wiedzy, umiejętności i nawyków oraz umożliwia samokontrolę, autokorekcję i nadrabianie zaległości w procesie przyswajania wiedzy i kształtowania umiejętności.

Współczesna (glotto)dydaktyka przypisuje podręcznikowi i jego obudowie wiele ważnych funkcji, wskazując na jego ogromną rolę w nauczaniu instytucjonalnym.

Analiza literatury przedmiotowej, a także obserwacja praktyki glottodydaktycznej pozwoliła na ustalenie wszystkich istotnych funkcji dydaktycznych, jakie winien pełnić optymalny zestaw materiałów glottodydaktycznych przeznaczony do zastosowania na kursie języka obcego w szkole średniej, przy uwzględnieniu specyfiki przedmiotu, celów nauczania oraz kontekstu, w jakim ma miejsce proces nauczania.

Podstawowym celem nauczania języka obcego jest ukształtowanie u uczących się zespołu umiejętności i nawyków językowych, umożliwiających im zachowanie językowe adekwatne do danej sytuacji (kompetencja komunikatywna) oraz przekazanie określonej wiedzy o nauczonym języku i realiach kraju, w którym jest on używany. Kontekst, w jakim ma miejsce nauka języka obcego w szkole średniej, charakteryzuje się przede wszystkim niskim funduszem czasu przeznaczonym na nauczanie oraz tym, że uczestniczą w nim słuchacze dorośli, z dominującym typem wzrokowca, w znacznej mierze wdrożeni do samodzielnej pracy z podręcznikiem, którzy dzięki lekcjom języka ojczystego przyswoili sobie pewien specyficzny sposób postrzegania zjawisk gramatycznych oraz systematyzowania wiedzy w tym zakresie. Polepszenie temporalnych warunków szkolnej nauki języków obcych w obecnej chwili nie wchodzi w rachubę. W tej sytuacji podręcznik wraz ze zintegrowanym zestawem środków dydaktycznych stanowił będzie główny czynnik efektywizacji procesu glottodydaktycznego i będzie musiał spełniać specyficzne funkcje, zapewniając tym samym optymalny przebieg procesu nauki języka obcego, co urealni osiągnięcie założonych celów nauczania.

Optymalny zestaw materiałów do nauczania języka obcego (ogólnego) na poziomie dla początkujących (dorosłych) powinien pełnić następujące funkcje:

- **informacyjną** (kształcącą) – przekazując za pomocą tekstów i elementów pozatekstowych informacje językowe, metajęzykowe i pozajęzykowe, czyli tzw. treści nauczania;
- **transformacyjną** – przekształcając wiedzę danej dziedziny w materiał nauczania z uwzględnieniem zasad i reguł glottodydaktycznych oraz cech rozwojowych uczniów;
- **systematyzującą** – przejawiającą się w wyrazistości układu materiału nauczania, ułatwiającej systematyzację przyswojonych wiadomości;
- **ćwiczeniową** (praktyczną) – polegającą na szczególnym sposobie ujęcia materiału językowego ze względu na częstotliwość występujących w nim elementów językowych, czyli w formie ćwiczeń, które zawierając zadania do wykonania, polecenia, instrukcje i wzory, stanowią podstawę językowych czynności osób uczących się, przyczyniając się do rozwijania umiejętności i nawyków w tym zakresie;
- **sterowniczą** – sterując przez układ materiału i inne elementy struktury podręcznika czynnościami językowymi wykonywanymi przez uczniów, umożliwiając im skuteczne rozwijanie umiejętności i nawyków językowych;
- **motywacyjną** – kształtując przez komponent tekstowy, ilustracyjny i strukturalny podręcznika pozytywną motywację uczenia się, pobudzając do nauki i umacniając wolę pokonywania trudności podczas pracy z materiałem językowym;
- **samokształceniową** – tworząc odpowiednie warunki do samodzielnego zdobywania wiedzy, wyrabiania i utrwalania umiejętności i sprawności językowych oraz wyrównywania zaległości;
- **kontrolną** – zabezpieczając prawidłowość przebiegu samodzielnych czynności uczniowskich podczas opanowywania i utrwalania materiału oraz dając możliwość sprawdzenia stopnia jego opanowania (ćwiczenia z kluczem, materiały programowane, w tym ćwiczenia magnetofonowe i programy komputerowe, testy);
- **wychowawczą** – polegającą na prezentacji treści, sprzyjających kształtowaniu społecznie pożądanego osobowości ucznia;
- **racjonalizatorską** – sprowadzającą się przede wszystkim do intensyfikacji nauczania przez m.in. zastosowanie ćwiczeń magnetofonowych i programów komputerowych;
- **organizacyjną** – oddając do dyspozycji ucznia i nauczyciela wszystko to, co jest niezbędne do osiągnięcia przyjętych celów oraz sugerując za pomocą instrukcji i wskazówek sposób oraz kolejność wykorzystania poszczególnych elementów podręcznika i pomocy dydaktycznych;
- **integrującą** – polegającą na najbardziej efektywnym i funkcjonalnym wykorzystaniu wszystkich komponentów zestawu materiałów glottodydaktycznych, eliminując z procesu dydaktycznego ich przypadkowe lub chaotyczne użycie.

Realizacja powyższych funkcji przez podręcznik oddziałuje przede wszystkim na ucznia, ułatwiając mu naukę dzięki przemyślanemu układowi materiału nauczania, właściwemu doborowi ćwiczeń, metod i technik nauczania oraz pobudzaniu jego zainteresowań (m.in. przez prezentację tematyki dostosowanej do wieku ucznia i typu szkoły), a także na postępowanie dydaktyczne nauczyciela, stanowiąc dla niego istotną pomoc w organizacji procesu nauczania.

W tym miejscu należy podkreślić, że dotychczasowa tradycyjna forma podręcznika do nauki języków obcych musi się zmienić również z uwagi na istnienie konkurencyjnych źródeł informacji, a także ze względu na ulegające stopniowym przeobrażeniom przyzwyczajenia edukacyjne młodego pokolenia. Jednak jego całkowite wyeliminowanie z procesu dydaktycznego jest mało prawdopodobne, gdyż książka, jak już to zaznaczyliśmy wcześniej, pozwala na dokonywanie różnych operacji myślowych i praktycznych, niezbędnych do zrozumienia i przyswojenia określonej wiedzy i ukształtowania pożądanych sprawności, co w przypadku zinstytucjonalizowanej nauki języka obcego ma ogromne znaczenie.

Badania ankietowe przeprowadzone wśród studentów (K. Pauzewicz 1973) wykazały, że podręczniki do nauki języków obcych należą do najczęściej używanych przez nich pomocy dydaktycznych przed zajęciami i w ich trakcie. Podręcznik szkolny w formie drukowanej pozostanie więc nadal podstawą nauczania i uczenia się, choć jego rola w procesie dydaktycznym ulega pewnym ograniczeniom i modyfikacjom na korzyść innych środków przekazu informacji, które muszą być uwzględnione w konstruowaniu nowoczesnych materiałów glottodydaktycznych.

Budowa i skład materiałów glottodydaktycznych decydują – jak widać – w bardzo poważnym stopniu o sukcesie procesu dydaktycznego, wyrażonego stopniem opanowania języka. Choć w znacznym zakresie determinują one przebieg procesu nauczania, nie może on obyć się bez nauczyciela, którego podstawową funkcją jest funkcja sterownicza i kontrolna. Szczególnie w fazie kreatywnego użycia języka zadań tych nie są w stanie przejąć żadne inne pomoce dydaktyczne i z tego powodu nauczyciel jest w procesie kształtowania umiejętności komunikatywnych niezastąpiony.

B. Czynniki determinujące budowę materiałów glottodydaktycznych

Budowa materiałów do nauki języków obcych determinowana jest przez czynniki **kontekstowe, glottodydaktyczne i ogólnodydaktyczne**.

Wśród czynników **kontekstowych** wyróżnić należy przede wszystkim: parametry związane z osobą ucznia (wiek i dotychczasowa wiedza o języku ojczystym), cele nauczania oraz warunki nauczania (czas i intensywność nauki). Mają one charakter nadrzędnych wielkości sterowniczych, gdyż wpływają na wstępny wybór informacji językowych, metajęzykowych i pozajęzykowych.

O lokalnej efektywności glottodydaktycznej podręczników decyduje nie tylko ich poprawna pod względem metodycznym konstrukcja, lecz również stopień ich dostosowania do danych warunków nauczania. Oznacza to, że muszą one uwzględniać konkretny kontekst nauki języków obcych, odpowiednie współczynniki kontrastywne, a także kondycję konkretnych nauczycieli. Sprawą bardzo ważną jest wzięcie pod uwagę różnic zachodzących między językiem ojczystym a obcym, a także między pewnymi elementami rodzimej i obcojęzycznej

kompetencji komunikacyjnej. Oprócz parametrów kontrastywnych i parametrów związanych z osobą ucznia, należy tu wymienić jeszcze inne elementy lokalnego uwarunkowania materiałów do nauki języków obcych np. czynniki temporalne, rozumiane zarówno w sensie globalnej ilości czasu przewidzianej na nią, jak i jego tygodniową dystrybucję. Wśród tych uwarunkowań nie wolno pominąć także polskiej tradycji glottodydaktycznej, manifestującej się w określonych przyzwyczajeniach zarówno nauczycieli, jak i uczniów, a także polskiej tradycji nauczania o języku, powodujących u naszych uczniów kształtowanie się pewnego specyficznego sposobu zarówno postrzegania zjawisk językowych, jak i systematyzowania świadomej wiedzy o nich. Czynniki te nie są uwzględniane w materiałach powstałych za granicą.

Czynniki **glottodydaktyczne**, dotyczące bezpośrednio zagadnień nauczania języka obcego, decydować będą o ostatecznej selekcji i gradacji materiału językowego. Do glottodydaktycznych determinantów podręcznika języka obcego zaliczamy czynniki **metodyczne, lingwistyczne i kształcące**.

Czynniki **metodyczne** stanowią jądro preparacji materiałów do nauki języka. Każda zasada określonej metody staje się automatycznie zasadą budowy i ewaluacji materiałów glottodydaktycznych. Czynniki metodyczne obejmują m.in. zagadnienia semantyzacji, rozwoju sprawności językowych, ćwiczeń językowych, testowania, struktury podręcznika, a także problematykę wykorzystania mediów w procesie akwizycji języka obcego.

Metoda nauczania ma decydujący wpływ na preparację podręcznika do nauki języków obcych i dlatego jej zasady i techniki winny znaleźć w nim swe odbicie. Zatem podręcznik języka obcego przeznaczony do użytku w polskich szkołach powinien być konstruowany na podstawie współczesnych koncepcji glottodydaktycznych, uwzględniających warunki, w jakich odbywać się będzie nauka języka. Analiza metody dyskursywnej opracowanej przez F. Gruczę (1995) oraz metody integratywno-selektywnej zaproponowanej przez W. Pfeiffera (1979) doprowadziła nas do wniosku, że obie koncepcje, ze względu na swe walory, mogą stanowić właściwą bazę preparacji materiałów glottodydaktycznych przeznaczonych do zastosowania w naszych szkołach. Proponowane przez te metody zasady i techniki zapewniają osiągnięcie planowanych rezultatów. (Więcej na ten temat: J.C. Styszynski 2000).

Czynniki **lingwistyczne** wiążą się głównie z systemem gramatycznym języka. Mają one wpływ na selekcję i gradację materiału gramatycznego oraz sposób jego prezentacji i dotyczą takich istotnych zagadnień glottodydaktycznych, jak kompletność materiału gramatycznego, jego układ (linearny, koncentryczny, mieszany), oraz sposób jego nauczania (dedukcyjny, indukcyjny, mieszany).

Większość specjalistów jest zgodna co do tego, że materiały glottodydaktyczne, przeznaczone do stosowania w szkolnej nauce języka, zwłaszcza na poziomie podstawowym, powinny w sposób systematyczny przedstawiać struktury języka obcego. Dla tworzenia takich materiałów niezbędne są zatem opisy języków, przygotowane przez językoznawców. Nie bez znaczenia będzie też porządek przyjęty przez językoznawców przy opisie języka, którego podstawową zasadą jest najczęściej kierunek od elementów prostych do coraz bardziej złożonych. Powinien on być uwzględniony w znacznym stopniu także przy kolejności wprowadzania poszczególnych elementów języka na danym kursie.

Również obserwacja praktyki glottodydaktycznej potwierdza, że przy selekcji i gradacji materiału nauczania niezwykle ważne jest przyjęcie zasady porcjowania tego materiału według wymiarów strukturalnych języka, co pozwala na uniknięcie bezgramatycznego chaosu, oferowanego w niektórych podręcznikach lansujących podejście komunikacyjne. Nie wolno nam bowiem zapominać o tym, iż język jest głównym elementem konstytutywnym zarówno kompetencji językowej, jak i komunikatywnej. Zatem opanowanie języka obcego jako narzędzia komunikacji nie będzie możliwe bez przyswojenia sobie systemu reguł morfo-syntaktycznych i semantycznych.

Nie kwestionowana jest w zasadzie przydatność objaśnień gramatycznych w rozwijaniu kompetencji językowej uczących się podczas mało intensywnej nauki języka obcego w szkole. Ze względu na temporalne uwarunkowania szkolnej nauki języka oraz parametr wieku (osoby dorosłe) nie jest bowiem możliwe stosowanie w niej skrajnej metody bezpośredniej. Już u uczniów kilkunastoletnich mamy do czynienia z początkami kształtowania się metajęzykowo-gramatycznego sposobu postrzegania języka. U osób dorosłych ten sposób widzenia języka jest już całkowicie ukształtowany. Rekonstrukcja gramatyki mówcy przez słuchacza wyłącznie na podstawie tekstów prezentowanych przez nauczyciela lub podręcznik jest nadto trudnym i długotrwałym procesem. Trudności te wzrastają zwłaszcza wtedy, gdy język koduje na płaszczyźnie sygnałowej te same informacje gramatyczne na różne sposoby (np. formy słabe i mocne *Präteritum*) lub gdy mamy do czynienia z wyjątkami. Komentarz gramatyczny pozwala w tym wypadku na usunięcie powstałych wątpliwości i uniknięcie tworzenia przez uczących się fałszywych uogólnień (L. Zabrocki 1977).

Z zagadnieniem wykorzystania świadomej wiedzy o systemie gramatycznym języka w procesie glottodydaktycznym wiąże się pytanie, jakiego metajęzyka należy używać przy formułowaniu komentarza gramatycznego.

Przy jego konstruowaniu należy przede wszystkim zadbać o to, by stosowany w nim model gramatyczny i terminologia służąca do opisu struktur gramatycznych języka obcego były uzgodnione z modelem i terminologią stosowaną w opisie systemu gramatycznego języka ojczystego.

Obserwacja praktyki szkolnej podpowiada nam, że w gramatyce dydaktycznej, przewidzianej do bezpośredniego wykorzystania na lekcji, powinniśmy odwoływać się do systemu kategorii wywodzącego się z gramatyki tradycyjnej. Model gramatyki tradycyjnej znajduje się na najniższym poziomie abstrakcji, a więc jest modelem najbardziej przystępnym, nieprzekraczającym możliwości rozumienia przeciętnego ucznia. Zdając sobie sprawę z wad tego modelu (np. akcentowanie kategorii paradygmatycznych, traktowanie wielu zjawisk jako wyjątków, izolowany opis poszczególnych podsystemów języka), uważam, że posługiwanie się kategoriami tej gramatyki nie oznacza automatycznego powielania jej mankamentów. Ponadto nie wolno nam zapominać o jej zaletach: opis języka według tej gramatyki jest wyczerpujący, stosowane pojęcia i terminy gramatyczne są zrozumiałe dla przeciętnego ucznia, nadto gramatyka ta ma cechy generatywne (L. Zabrocki 1977).

Za stosowaniem w objaśnieniach przeznaczonych dla ucznia fachowej terminologii gramatycznej przemawia także i to, że terminy i pojęcia językoznawcze charakteryzują się dużą precyzją i znaczną powszechnością użycia. Właśnie te

cechy powodują, że sformułowane przy ich użyciu reguły językowe odznaczać się będą dokładnością, a także możliwe będzie ich skrótowe ujęcie. Posługiwanie się powszechnie przyjętą terminologią gramatyczną ułatwi uczącym się korzystanie z innych gramatyk i materiałów uzupełniających.

Za bardzo ważny uważam przy tym postulat wyrażony przez F. Gruczę (1992) w odniesieniu do gramatyk dydaktycznych. Domaga się on, by gramatyka dydaktyczna zaczynała prezentację zjawisk językowych od zarysowania gramatyki naturalnej jako całości, a nie od opisu składających się na nią elementów. Odbiorcy tych gramatyk muszą otrzymać ogólny zarys struktury języka, a nie izolowany opis jego poszczególnych podsystemów. Obserwacja praktyki nauczania języków obcych zdaje się potwierdzać słuszność tego poglądu. Przez umożliwienie wglądu w ogólny zarys struktury języka zostaną stworzone korzystne przesłanki do wykształcenia u uczniów całościowego spojrzenia na przyswajany materiał językowy. Ma to ogromne znaczenie w opanowaniu systemu gramatycznego języka. Wiedza gramatyczna, jak to często wykazuje praktyka, jest zatowiszowana, gdyż sposób prezentacji informacji językowych przez zdecydowaną większość podręczników nie sprzyja ich scalaniu w spójny system, w którym jedne wiadomości wspierają zapamiętanie innych i posługiwanie się nimi. Funkcję systematyzującą, porządkującą i scalającą wiedzę o systemie gramatycznym języka mogłaby spełniać zwięzła gramatyka języka obcego typu referencyjnego (W. Pfeiffer 1979).

Czynniki **kształcające** odnoszą się do tematyki lekcji i dotyczą głównie selekcji i prezentacji informacji kulturoznawczych. Do użycia języka adekwatnego do sytuacji pozajęzykowej nie wystarcza intuicyjna znajomość systemu reguł gramatycznych języka obcego. Aby zapewnić pełne i skuteczne porozumiewanie się, należy uwzględnić kontekst społeczno-kulturowy komunikacji językowej oraz szereg czynników pozajęzykowych. Uczący się musi zatem opanować reguły używania języka, czyli skonwencjonalizowane wypowiedzi językowe determinowane sytuacją społeczną wraz z odpowiednimi stereotypami zachowania się. Tak więc ostatecznym celem nauki języka obcego winno być osiągnięcie kompetencji komunikatywnej, która umożliwi użytkownikowi języka obcego poprawne pod każdym względem posługiwanie się językiem. Akt komunikacji nie jest zjawiskiem wyłącznie lingwistycznym. Jego uczestnicy pełnią określone role społeczne, z którymi związane są odpowiednie stereotypy zachowania, cechujące daną społeczność językową. Na przebieg aktu porozumiewania się mają wpływ takie czynniki pozajęzykowe, jak wiek i pozycja społeczna rozmówców. Język jest bowiem nie tylko narzędziem komunikacji, ale i elementem kultury danego narodu. W nim odzwierciedlają się różnice w sposobie widzenia rzeczywistości pozajęzykowej, a także stereotypy zachowania. Nauka języka obcego nie może zatem polegać jedynie na interioryzacji systemu reguł gramatycznych przez uczącego się, lecz musi obejmować również znajomość szeroko pojętej kultury reprezentowanej przez dany język.

Dziedzina glottodydaktyki dostarczającą wiedzy o kulturze materialnej i duchowej społeczeństwa mówiącego językiem obcym, w celu umożliwienia uczącym się osiągnięcia względnie wysokiego stopnia kompetencji komunikatywnej, jest kulturoznawstwo. Wprowadzenie do procesu nauki języka obcego informacji kulturoznawczych nie może być celem samym w sobie. Kulturoznaw-

stwo winno dostarczać uczniom przede wszystkim tych informacji, które są istotne z punktu widzenia prezentacji materiału językowego, jego zrozumienia oraz użycia. Wiedza ta pozwoli na zmniejszenie niebezpieczeństwa nieporozumień językowych oraz wystąpienia zakłóceń w procesie komunikowania się. Niebezpieczeństwo to jest szczególnie duże w obrębie słownictwa, gdyż systemy leksykalne języka wyjściowego i docelowego nie są izomorficzne. Często jest tak, że znaczenia wyrazów pochodzących z dwóch języków nie pokrywają się całkowicie i w związku z tym nie mogą wystąpić w identycznych kontekstach. Ich pełne znaczenie realizuje się dopiero w kontekście językowo-sytuacyjnym. Aby w pełni uchwycić znaczenie wyrazów, należy uwzględnić ich odniesienia do rzeczywistości pozajęzykowej.

Informacje kulturoznawcze powinny być podawane uczniom od samego początku procesu glottodydaktycznego, lecz nie mogą być w nim stosowane w sposób nieograniczony. Konieczna jest tu trafna selekcja materiału. Należy pamiętać przede wszystkim o tym, by wprowadzanie elementów kulturoznawczych do procesu nauki języka obcego było podporządkowane prymarnemu celowi nauczania i przyczyniało się do doskonalenia umiejętności posługiwania się językiem. Wyselekcjonowane zagadnienia muszą zatem zawierać istotne z punktu widzenia komunikacji językowej informacje kulturoznawcze, umożliwiające uczącym się przyswojenie wzorców poprawnego zachowania się językowego i społecznego w danej sytuacji.

Ze względu na ograniczone możliwości procesu dydaktycznego należy zastanowić się nad tym, o jaką wiedzę kulturoznawczą chodzi w nauce języka obcego. Za bardzo trafne należy tu uznać poglądy W. Pfeiffera (1980b), który dokonał stratyfikacji kulturoznawstwa dla celów dydaktyki językowej. Wyróżnia on **kulturoznawstwo sensu largo**, któremu przyporządkowane są cztery poddziedziny: **realioznawstwo**, **krajoznawstwo**, **socjoznawstwo** oraz **kulturoznawstwo sensu stricto**. Jest on zdania, że zaproponowana przez niego stratyfikacja kulturoznawstwa może być bardzo pożyteczna w praktyce glottodydaktycznej, w szczególności w preparacji i ewaluacji materiałów do nauki języka obcego, gdyż ułatwia metodyczne włączanie tematyki kulturoznawczej w proces nauki języka obcego. Ze względu na wewnątrz- lub zewnątrzjęzykowy charakter informacji kulturoznawczych mogą być one rozpatrywane podświadomie albo kognitywnie. Kulturoznawcze informacje zewnątrzjęzykowe są wiedzą świadomą, natomiast struktury językowe zawierające immanentne informacje socjoznawcze mogą być opanowywane przez uczniów intuicyjnie lub kognitywnie. Eksplicytny charakter realio- i krajoznawstwa pozwala na włączenie tych informacji w szerszym zakresie do nauki języka obcego na poziomie początkowym. Informacje z dziedziny socjoznawstwa i kulturoznawstwa sensu stricto, zawarte głównie w strukturach językowych, wymagają szczegółowego komentarza i interpretacji kulturoznawczej i dlatego powinniśmy zapoznawać z nimi uczniów po osiągnięciu przez nich pewnego stopnia zaawansowania językowego (W. Pfeiffer 1980b).

Teksty mogą zawierać różne informacje o kulturze i społeczeństwie kraju języka docelowego. Zarówno informacje prawdziwe, jak i nieprawdziwe, a także informacje niepełne wpływają na powstanie określonego obrazu danego kraju i narodu w umysłach uczących się. Z tego powodu należy informacje kulturoznawcze

poddać starannej selekcji, by sumowały się one w realistyczny obraz społeczeństwa i kraju języka docelowego. Dobór materiału kulturoznawczego zależeć będzie każdorazowo od celu nauczania, wieku uczących się i warunków nauczania, a zawarte w nim informacje powinny być dostosowane do dotychczasowej wiedzy uczniów oraz danego etapu nauki.

Kulturoznawstwo musi być ściśle związane z nauką języka, która jest podstawowym elementem procesu glottodydaktycznego i winno służyć nie tylko doskonaleniu umiejętności posługiwania się językiem, lecz również sprzyjać eliminacji uprzedzeń i schematycznych wyobrażeń, prezentować prawdziwy obraz narodu, stwarzać przesłanki dla głębszego zrozumienia jego kultury i rzeczywistości, a także przyczyniać się do porozumienia między narodami (W. Pfeiffer 1980b).

W przygotowaniu materiałów do nauki języków obcych należy uwzględnić także ich uwarunkowania **medialne**. Przez długi czas podręcznik stanowił główną pomoc dydaktyczną w nauczaniu języków obcych i do dziś pozycji tej nie utracił, choć pojawiły się nowe konkurujące z nim media. Ta niekwestionowana dominująca pozycja podręcznika w procesie glottodydaktycznym sprawia, że podporządkowane mu są pozostałe środki dydaktyczne i w związku z tym są one, podobnie jak podręcznik, przedmiotem zainteresowania teorii preparacji i ewaluacji materiałów glottodydaktycznych.

Powszechnie przyjmuje się, że media audiowizualne zwiększają efektywność procesu glottodydaktycznego. W. Pfeiffer (1986) uważa, że system środków zintegrowanych, obejmujący nauczanie konwencjonalne przy użyciu zespołu mediów audiowizualnych z zastosowaniem laboratorium w gabinecie językowym, uwzględnia wszystkie aspekty nowoczesnego nauczania języków obcych. Badacz podkreśla przy tym, że efektywność procesu glottodydaktycznego zależy od wszystkich komponentów zaangażowanych w ten proces, tj. nauczyciela, ucznia, materiałów do nauki języka obcego, metody i warunków nauczania. Przy czym materiały glottodydaktyczne obejmują środki audiowizualne i stanowią kompleks mediów, zaś infrastruktura techniczna wpływa na warunki nauczania.

Rozwój mediów technicznych wywierał znaczny wpływ na teorię i praktykę glottodydaktyczną. Bez wynalezienia magnetofonu i przeźroczy nie byłoby możliwe powstanie metody audiowizualnej, gdyż dopiero zastosowanie tych środków technicznych umożliwiło włączenie na stałe do materiałów glottodydaktycznych mediów słuchowych i wzrokowych. Podobnie rzecz miała się z techniką wideo. Wraz z nią pojawiły się nowe możliwości upogładowienia procesu glottodydaktycznego. Zalety tej techniki (przyjazność dla użytkownika, standaryzacja systemów, możliwość zatrzymania obrazu oraz powtarzania określonych sekwencji filmu, a także możliwość kopiowania) zdecydowały o powodzeniu jej stosowania w nauczaniu języków obcych. Technika wideo pozwoliła na wprowadzenie do klasy rzeczywistości obcojęzycznej, przez co stworzono warunki do nauczania właściwej interpretacji reakcji uczestników obcojęzycznej komunikacji, w tym także gestów i mimiki.

W latach osiemdziesiątych nastąpił ogromny rozwój technologii mikrokomputerowej. Komputery osobiste zaczęły wkraczać do niemal wszystkich dziedzin naszego życia, w tym także do dydaktyki języków obcych.

Od początku lat dziewięćdziesiątych, a więc zaledwie dziesięć lat później, również w polskich szkołach zaczęły zmieniać się w dość szybkim tempie warunki pracy z komputerem. Obecnie charakteryzuje je ułatwiony i względnie częsty kon-

takt uczących się i wielu nauczycieli z tą maszyną i programami. Także w zakresie sprzętu komputerowego (hardware) nastąpił znaczny postęp. Szybki rozwój tych urządzeń oraz ich coraz bardziej przystępna cena przyczyniają się do tego, że komputery odgrywają coraz większą rolę w niemal każdej dziedzinie naszej działalności. Obsługę komputera należy dziś zaliczyć do podstawowych umiejętności niezbędnych do życia w nowoczesnym społeczeństwie informacyjnym. Fakty te uwzględniane są przez współczesną szkołę, w której to uczniowie zapoznawani są z zasadami pracy z komputerem i elementami informatyki. Edukacja w tym zakresie kontynuowana jest na wielu kierunkach studiów, przy czym komputer i programy są bądź przedmiotem nauczania, bądź też służą jedynie jako pomoc dydaktyczna. Niemal powszechny dostęp do komputerów i programów w instytucjach szkolnych wpływa na zmianę zachowań edukacyjnych uczniów i studentów, którzy w coraz większym zakresie korzystają z elektronicznych samouczków, symulacji, programów ćwiczeniowych i testujących oraz baz danych.

W tej chwili mamy do czynienia z bardzo szybkim rozwojem techniki mikrokomputerowej. Pojawiają się nowe technologie i narzędzia (np. systemy multimedialne), nowe urządzenia peryferyjne (karta dźwiękowa, karta wideo, CD-ROM, słuchawki, głośniki, mikrofony, panel projekcyjny, projektor multimedialny), bardziej wydajne sposoby elektronicznego magazynowania informacji (płyty kompaktowe), wzrasta pojemność twardego dysku. To wszystko powoduje, że potencjał glottodydaktyczny komputera stale się powiększa.

Technologia komputerowa rozwija się nieustannie, a jej możliwości glottodydaktyczne nie są całkowicie wyczerpane. W związku z cyfrowym zapisem obrazu w połączeniu z kartą dźwiękową i rozwojem nowych sposobów magazynowania danych (płyta CD) istnieje możliwość takiej konfiguracji komputera z urządzeniami peryferyjnymi, w wyniku której powstanie maszyna łącząca w sobie funkcję komputera, magnetowidu, magnetofonu kasetowego i rzutnika pisma. Tekst, dźwięk i obraz mogą zostać zapisane na jednym nośniku i odtworzone za pomocą jednego medium. Tego typu pomoc pozwala na kształtowanie wszystkich sprawności językowych podczas pracy z programem. Ten nowy glottodydaktyczny potencjał komputera powinien być wzięty pod uwagę w preparacji podręcznika języka obcego i jego obudowy.

Czynniki **ogólnodydaktyczne** obejmują zasady, które mają znaczenie w każdym procesie dydaktycznym. Nauczanie języków obcych, mimo jego odrębnego statusu, oraz nauczanie przedmiotów niejęzykowych są układami dydaktycznymi, w których występują wspólne elementy w postaci głównych zasad nauczania, wypracowanych przez dydaktykę ogólną. Zaliczono do nich zasadę **poglądowości, aktywności, świadomości, przystępności i regularności**. Zasady te ze względu na specyfikę procesu glottodydaktycznego, należy poddać nieco innej interpretacji, co jednak nie umniejsza ich znaczenia i roli w tym procesie.

Materiały glottodydaktyczne stanowią bazę zorganizowanego procesu nauki języka obcego i w poważnym stopniu decydują o jego efektywności. Powinny one zawierać wszystko to, co jest niezbędne nauczycielowi do przeprowadzenia lekcji, a uczniowi do pracy nad przyswojeniem języka obcego. Pełen zestaw materiałów do nauki języka obcego został opisany przez W. Pfeiffera (1979). Zestaw ten przeznaczony jest do najczęściej spotykanej u nas formy nauczania i uczenia się języka obcego, tj. grupowej edukacji młodzieży szkolnej (dorosłych) na wszyst-

kich etapach w celu nabycia przez uczących się czterech umiejętności językowych (rozumienia ze słuchu, czytania, mówienia i pisania).

Biorąc pod uwagę nowe możliwości wykorzystania technologii mikrokomputerowej w glottodydaktyce, należy stwierdzić, że przedstawiony przez W. Pfeiffera (1979) zestaw materiałów glottodydaktycznych spełni postulat optymalności dopiero wtedy, gdy zostanie uzupełniony o programy komputerowe, w tym programy multimedialne. Właśnie te programy otwierają nowe perspektywy dla integracji materiałów glottodydaktycznych, indywidualizacji nauczania, a także sprawnego posługiwania się techniką w procesie nauki języka obcego.

Jeśli przyjmie się, że celem nauczania w szkole średniej jest opanowanie języka obcego jako narzędzia komunikacji w zakresie wszystkich czterech sprawności językowych, to można uznać, że wymogi **optymalnego zestawu materiałów do nauki języka obcego** spełni podręcznik, który wraz z obudową zawierał będzie następujące elementy: **podręcznik podstawowy, podręcznik (zbiór) dialogowy, podręcznik do pracy domowej ucznia** (książka ćwiczeń), **środki wizualne, środki audialne** (nagrania magnetofonowe), **środki audiowizualne** (nagrania magnetowidowe), **słownik dwujęzyczny, program komputerowy** (multimedialny), **zwięzła gramatyka języka obcego, podręcznik nauczycielski** (poradnik metodyczny). Wymienione tu części zestawu nie muszą tworzyć odrębnych jednostek, np. środki audiowizualne mogą być obecnie umieszczane w komputerowym programie multimedialnym w formie krótkich sekwencji filmowych ilustrujących sceny z życia codziennego i typowe dla tych sytuacji zachowania językowe.

Pełne wykorzystanie tak skonstruowanych materiałów glottodydaktycznych nastąpi dopiero wtedy, gdy nauczyciel otrzyma do swej dyspozycji gabinet językowy, wyposażony w nowoczesne pomoce techniczne, umożliwiające ekspozycję poszczególnych składników podręcznika oraz bezkolizyjną realizację wszystkich form nauczania (konwencjonalnego i laboratoryjnego). Wyposażenie gabinetu językowego powinno obejmować następujące elementy: urządzenie laboratoryjne, magnetowid z telewizorem, rzutnik pisma, rzutnik przeźroczy oraz komputer z urządzeniem (panelem) projekcyjnym. Jest to moim zdaniem minimum infrastrukturalne, które wraz z solidnie opracowanymi materiałami glottodydaktycznymi oraz dobrze wykształconym nauczycielem stworzą właściwe warunki do nowoczesnego nauczania języków obcych.

C. Kryteria ewaluacji materiałów glottodydaktycznych

Z chwilą gdy zagadnienia preparacji i ewaluacji materiałów glottodydaktycznych stały się obiektem badań naukowych, dostrzeżono, że są one jednym z podstawowych elementów układu glottodydaktycznego, decydującym w poważnym stopniu o skuteczności procesu nauki języka obcego. Ze względu na rolę podręcznika i jego obudowy w tym procesie, jego wybór w celu zastosowania na kursie języka obcego odbywającego się w konkretnych warunkach nauczania, nie może

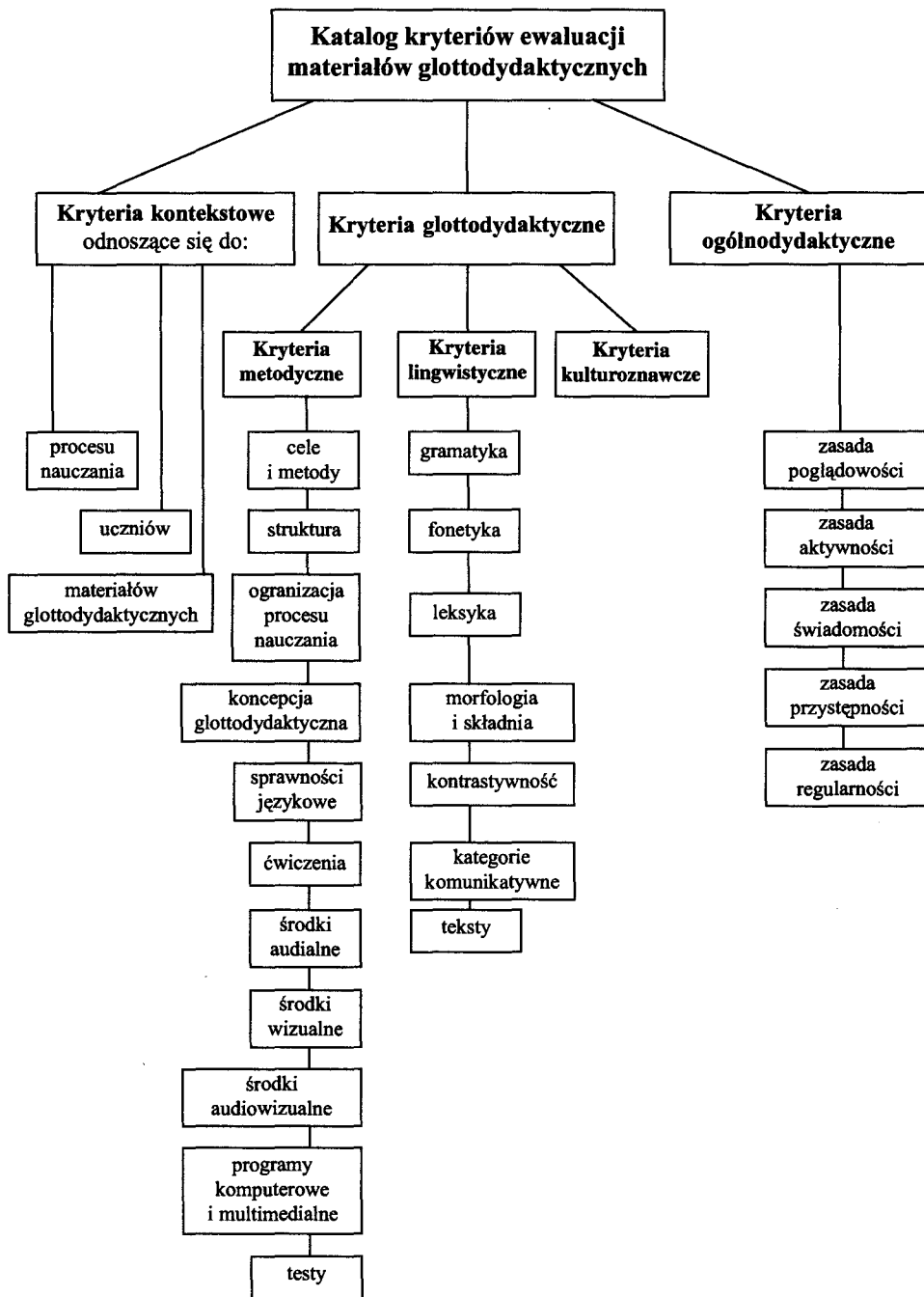
być przez nauczyciela dokonywany intuicyjnie. Właściwa ocena oraz wybór podręcznika będą możliwe dopiero na podstawie katalogu obiektywnych kryteriów ewaluacyjnych, obejmujących wszystkie części składowe materiałów.

Planując zajęcia na danym kursie języka obcego, nauczyciel musi zastanowić się nad tym, który podręcznik wraz z obudową zapewni w miarę optymalny przebieg sterowanego przez niego procesu nauki języka. Do dokładnej oceny i trafnego wyboru materiałów nauczania potrzebne będą nauczycielowi pewne wskazówki w postaci zestawu kryteriów ewaluacyjnych. Kryteria te powinny ułatwić nauczycielom języka niemieckiego podejmowanie właściwych decyzji w tym zakresie, a także zmniejszyć do minimum ryzyko popełnienia pomyłki przy wyborze podręcznika.

Poniżej przedstawiam opracowany przeze mnie katalog kryteriów ewaluacji wszystkich składników optymalnego zestawu materiałów do nauki języków obcych. Przy jego konstruowaniu korzystałem częściowo z propozycji zawartych w pracach W. Pfeiffera (1980a) i U. Engela (1977).

Przygotowanie tego katalogu miało umożliwić zobiektywizowanie procesu oceny podręcznika i materiałów wchodzących w skład jego obudowy. Należy mieć przy tym na uwadze, że wartość kryteriów jest względna, gdyż ich przydatność zależy od celów nauczania, szeroko pojętych warunków nauczania i potrzeb uczących się. Dlatego zdecydowałem się na opracowanie kryteriów oceny materiałów glottodydaktycznych przeznaczonych do grupowego nauczania młodzieży szkolnej (gimnazjum, liceum) i akademickiej na etapie początkowym i średnim z założeniem opanowania języka jako narzędzia komunikacji w zakresie czterech podstawowych sprawności językowych, a więc kryteriów ewaluacji podręczników, które są stosowane w najbardziej powszechnej formie kształcenia obcojęzycznego w Polsce.

W proponowanym zestawie kryteriów wyróżniono trzy podstawowe grupy: kryteria **kontekstowe**, **glottodydaktyczne** i **ogólnodydaktyczne**, które dzielą się na dalsze podgrupy. Zostały one ujęte w tabelę i otrzymały w większości przypadków formę pytań rozstrzygających, wymagających jedynie potwierdzenia lub zaprzeczenia. Odpowiedź twierdząca pozwala na zakwalifikowanie danej cechy materiałów jako zalety, zaś odpowiedź przecząca jako deficytu. W ten sposób nauczyciel będzie mógł dokonać względnie szybko oceny wybranego podręcznika oraz poszczególnych składników jego obudowy, określając tym samym ich przydatność w określonych warunkach nauczania. Kryteria te dostarczają nadto szczegółowych danych o tym, jakie wymagania należy stawiać optymalnemu podręcznikowi przeznaczonemu do zastosowania w najbardziej powszechnej w naszym kraju formie nauczania języka niemieckiego. Autor przygotował również część opisową niniejszego katalogu kryteriów, zawierającą ich szczegółowe objaśnienia oraz uzasadnienie teoretyczne, jednak ze względu na ograniczoną objętość tego artykułu zmuszony był do rezygnacji z jej prezentacji w tym miejscu (por. J.C. Styszyński 2000).

D. Katalog kryteriów ewaluacji materiałów glottodydaktycznych

I. Kryteria kontekstowe odnoszące się do:			
1. procesu nauczania		zaleta	deficyt
Czy zostały sformułowane globalne cele nauczania?	tak	x	
	nie		x
Czy został określony poziom nauczania?	tak	x	
	nie		x
Czy określono formy nauczania (indywidualne, partnerskie, grupowe, frontalne)?	tak	x	
	nie		x
Czy został określony czas trwania kursu?	tak	x	
	nie		x
Czy podręcznik w dostatecznym stopniu uwzględnia kontekstowe uwarunkowania nauki języka w obcym w polskiej szkole (np. globalny czas przeznaczony na naukę, jego tygodniową dystrybucję, odpowiednie współczynniki kontrastywne, tradycję nauczania o języku)?	tak	x	
	nie		x
Czy podano, jaki sprzęt jest wymagany dla ekspozycji materiałów glottodydaktycznych?	tak	x	
	nie		x
2. uczniów		zaleta	deficyt
Czy podano, dla jakich odbiorców przeznaczono podręcznik (wiek)?	tak	x	
	nie		x
Czy podano, czy u odbiorcy jest zakładana znajomość podstawowej terminologii i pojęć gramatycznych?	tak	x	
	nie		x
3. materiałów glottodydaktycznych		zaleta	deficyt
Czy podręcznik obejmuje następujące części (nie wszystkie części muszą stanowić odrębne jednostki): <ul style="list-style-type: none"> • podręczniki: podstawowy, dialogowy, do pracy domowej ucznia, ze zbiorem tekstów, nauczycielski; środki: wizualne, audialne, audiowizualne; programy komputerowe; słownik dwujęzyczny; zwięzła gramatyka języka niemieckiego (= zestaw optymalny) <u>lub</u> • podręczniki: podstawowy, dialogowy, do pracy domowej ucznia, nauczycielski; środki: wizualne, audialne, audiowizualne; programy komputerowe; słownik dwujęzyczny 	tak	x	
	nie		x
Czy jakość edytorska podręcznika jest dobra (papier, kolory itp.)?	tak	x	
	nie		x
Czy poszczególne rozdziały podręcznika są przejrzyste rozmieszczone i oznakowane?	tak	x	
	nie		x
Jaki jest format podręcznika?	mały		x
	normalny	x	
	duży	x	
Jaka jest wielkość czcionki?	mała		x
	normalna	x	
	duża	x	

II. Kryteria glottodydaktyczne			
1. Kryteria metodyczne			
a) cele i metody		zaleta	deficyt
Czy zostały sformułowane cele nauczania – zakładany poziom opanowania języka, przygotowanie do standardowych egzaminów (np. ZdaF, ZMP, KDS) lub innych?	tak	x	
	nie		x
Czy został zapewniony odpowiedni stopień integracji materiałów (historia ich powstania)?	tak	x	
	nie		x
Czy istnieją wskazówki dotyczące sposobu stosowania poszczególnych części podręcznika, zapewniające ich użycie zgodne z koncepcją autorów?	tak	x	
	nie		x
Czy uczeń otrzymuje wskazówki, jak korzystać z materiałów?	tak	x	
	nie		x
b) struktura		zaleta	deficyt
Jaka jest ogólna budowa materiałów glottodydaktycznych?	linearna	x	
	koncentryczna		x
	koncentryczno-linearna	xx	
Czy jednostki lekcyjne mają jednolitą strukturę?	tak	x	
	nie		x
Czy poszczególne jednostki lekcyjne zbudowane są według jakiegoś stałego schematu (tekst, słowniczek, gramatyka, ćwiczenia, test)?	tak	x	
	nie		x
Czy do oznaczenia poszczególnych części rozdziałów podręcznika wykorzystywane są symbole (kolory)?	tak	x	
	nie		x
c) organizacja procesu nauczania		zaleta	deficyt
Czy w podręczniku podano liczbę godzin niezbędnych do realizacji poszczególnych jednostek podziału materiału?	tak	x	
	nie		x
Czy materiały umożliwiają różne formy pracy w klasie (nauczanie frontalne, praca grupowa, praca partnerska, praca indywidualna)?	tak	x	
	nie		x
Czy materiały nadają się do nauczania w klasie?	tak	x	
	nie		x
Czy podręcznik umożliwia uczniowi samodzielną z nim pracę?	tak	x	
	nie		x
Czy jednostki podręcznika pokrywają się z jednostkami lekcyjnymi?	tak	x	
	nie		x
d) koncepcja glottodydaktyczna		zaleta	deficyt
Zasady jakiej metody realizuje podręcznik?	gramatyczno-tłumaczeniowej		x
	audio-lingwalnej		x
	integracyjno-selektywnej	xx	
	dyskursywnej	xx	
	inne formy mieszane	x	
Czy nauczyciel otrzymuje wystarczające wskazówki i środki do realizacji danej koncepcji metodycznej?	tak	x	
	nie		x
Czy w podręczniku występuje fazowy układ materiału?	tak	x	
	nie		x
Czy semantyzacja jest realizowana za pomocą zróżnicowanych technik (tłumaczenie na język ojczysty ucznia, objaśnienia metajęzykowe, wizualizacja)?	tak	x	
	nie		x
Czy podręcznik zawiera objaśnienia gramatyczne przeznaczone dla ucznia?	tak	x	
	nie		x

Czy w podręczniku jest stosowana automatyzacja struktur językowych (ćwiczenia wdrażające)?	tak	x	
	nie		x
Czy progresja materiału nauczania programowana jest według wymiarów strukturalnych języka obcego?	tak	x	
	nie		x
e) sprawności językowe		zaleta	deficyt
Czy są rozwijane wszystkie sprawności językowe?	tak	x	
	nie		x
Jak (w jakiej kolejności) są rozwijane sprawności językowe?	równocześnie	x	
	osobno		x
Czy sprawności językowe rozwijane są w wyraźnym związku z założonymi celami?	tak	x	
	nie		x
Czy jest rozwijana sprawność rozumienia ze słuchu (nagrania magnetofonowe)?	tak	x	
	nie		x
Czy jest rozwijana sprawność czytania ze zrozumieniem?	tak	x	
	nie		x
Jak jest rozwijana sprawność reproduktywnego mówienia? Czy są stosowane ćwiczenia przez powtarzanie, ćwiczenia strukturalne, proste pytania otwarte?	tak	x	
	nie		x
Jak jest rozwijana sprawność produktywnego mówienia? Czy są stosowane trudniejsze pytania otwarte, wypowiedzi według punktów, bodźce wizualne, wypowiedzi na zadany temat?	tak	x	
	nie		x
Jak jest rozwijana sprawność reproduktywnego pisania? Czy są stosowane ćwiczenia strukturalne, proste pytania otwarte?	tak	x	
	nie		x
Jak jest rozwijana sprawność produktywnego pisania? Czy są stosowane trudniejsze pytania otwarte, wypracowania według punktów, na podstawie bodźców wizualnych, wypracowania na zadany temat?	tak	x	
	nie		x
f) ćwiczenia		zaleta	deficyt
Czy istnieje wyraźny związek między tekstem a ćwiczeniami w zakresie słownictwa i gramatyki; czy są one zintegrowane z jednostką lekcyjną?	tak	x	
	nie		x
Czy ćwiczenia sprzyjają utrwalaniu sprawności językowych, powtarzaniu słownictwa i zagadnień gramatycznych?	tak	x	
	nie		x
Czy w ćwiczeniach uwzględniono stosunki paradygmatyczne i syntagmatyczne?	tak	x	
	nie		x
Czy ćwiczenia tworzą minikonteksty?	tak	x	
	nie		x
g) środki audialne		zaleta	deficyt
Czy teksty, dialogi, ćwiczenia są nagrane na taśmach lub płytach CD?	tak	x	
	nie		x
Czy w podręczniku jest zamieszczona transkrypcja nagrań (podręcznik podstawowy, książka ucznia, książka nauczyciela)?	tak	x	
	nie		x
Czy nagrania zostały wykonane przez naturalnych użytkowników języka niemieckiego?	tak	x	
	nie		x
Czy głosy w nagraniach są wystarczająco zróżnicowane?	tak	x	
	nie		x
Jakie jest tempo mówienia?	nienaturalnie wolne		x
	wolne, ale naturalne	x	
	normalne	x	
	szybkie		x
Czy strukturalne ćwiczenia magnetofonowe są trójfazowe?	tak	x	
	nie		x
Czy długość strukturalnych ćwiczeń magnetofonowych oraz bodźców jest odpowiednia do możliwości percepcyjnych (pamięciowych) uczniów?	tak	x	
	nie		x
Czy spacje w strukturalnych ćwiczeniach magnetofonowych są odpowiednio długie?	tak	x	
	nie		x

Czy strukturalne ćwiczenia magnetofonowe są zintegrowane z materiałem językowym podręcznika podstawowego?	tak	x	
	nie		x
i) środki audiowizualne		zaleta	deficyt
Czy w zestawie materiałów są oferowane nagrania magnetowidowe?	tak	x	
	nie		x
Czy nagrania magnetowidowe stanowią ilustrację wybranych scen z życia codziennego?	tak	x	
	nie		x
Czy nagrania magnetowidowe przekazują informacje kulturoznawcze wraz z odpowiednim komentarzem obcojęzycznym?	tak	x	
	nie		x
Czy środki audiowizualne są zintegrowane z podręcznikiem?	tak	x	
	nie		x
j) programy komputerowe i multimedialne		zaleta	deficyt
Czy w zestawie materiałów jest oferowany program komputerowy?	tak	x	
	nie		x
Czy program wykorzystuje specyficzne właściwości komputera; czy możliwa jest z nim interaktywna praca?	tak	x	
	nie		x
Czy program jest łatwy w obsłudze?	tak	x	
	nie		x
Czy program wykorzystuje standardowe pulpity użytkownika?	tak	x	
	nie		x
Czy program jest zintegrowany z podręcznikiem?	tak	x	
	nie		x
Czy program umożliwia formy pracy klasowej, grupowej, samodzielnej?	tak	x	
	nie		x
Czy dokumentacja programu zawiera wskazówki i pomysły odnoszące się do jego integracji z procesem uczenia się w klasie?	tak	x	
	nie		x
k) testy		zaleta	deficyt
Czy do podręcznika są dołączone testy (testy osiągnięć)?	tak	x	
	nie		x
Czy testy znajdują się w książce nauczyciela (ewentualnie w odrębnej książce)?	tak	x	
	nie		x
Czy podano informację, kiedy należy je stosować?	tak	x	
	nie		x
Czy są stosowane zróżnicowane techniki testowania (eliminacja, substytucja, wielokrotny wybór, rozsypane wyrazy, tekst z lukami, transformacja, otwarte pytania, tłumaczenie na język obcy i inne)?	tak	x	
	nie		x
2. Kryteria lingwistyczne			
a) gramatyka		zaleta	deficyt
Czy podręcznik zawiera informacje gramatyczne przeznaczone dla ucznia?	tak	x	
	nie		x
W jaki sposób są prezentowane reguły gramatyczne?	indukcyjny	x	
	dedukcyjny	x	
	metaforycznie		x
	implicitnie		x
	ukryte za ćwiczeniami		x
	nierozpoznawalnie		x

Czy komentarz gramatyczny opiera się na określonej teorii językoznawczej?	tradycyjna	x	
	strukturalna		x
	funkcjonalna		x
	dependencyjna		x
	generatywno-transf. eklektyczna	x	
Czy stosowany model gramatyczny jest uzgodniony z modelem gramatycznym wykorzystywanym na lekcjach języka ojczystego?	tak	x	
	nie		x
Czy terminologia gramatyczna jest uzgodniona z terminologią używaną na lekcjach języka ojczystego?	tak	x	
	nie		x
Czy struktury gramatyczne są prezentowane za pomocą innych środków (elementy graficzne, zdania przykładowe)?	tak	x	
	nie		x
b) fonetyka		zaleta	deficyt
Jaki jest zakładany poziom opanowania wymowy?	native-speaker	x	
	zbliżony do native-speakera	x	
	kryterium zrozumiałości		x
Jak ćwiczona jest wymowa?	taśmy magnet.	x	
	transkrypcja		x
Czy jest kształcony akcent zdaniowy (intonacja)?	tak	x	
	nie		x
Czy są podawane reguły wymowy i intonacji?	tak	x	
	nie		x
c) leksyka		zaleta	deficyt
Czy autorzy podręcznika uwzględnili listy frekwencyjne słownictwa?	tak	x	
	nie		x
Czy liczba słów wprowadzanych w poszczególnych jednostkach lekcyjnych jest w miarę stała?	tak	x	
	nie		x
Czy uczeń jest zapoznawany z elementami słowotwórstwa?	tak	x	
	nie		x
Czy podręcznik zawiera alfabetyczny spis słownictwa?	tak	x	
	nie		x
Czy rzeczowniki w alfabetycznych spisach podawane są z rodzajnikami, a czasowniki w trzech formach podstawowych?	tak	x	
	nie		x
d) morfologia i składnia		zaleta	deficyt
Czy są omawiane klasy wyrazów i morfologia?	tak	x	
	nie		x
Czy różnicuje się kategorie (części mowy) i funkcje (części zdania)?	tak	x	
	nie		x
Czy są stosowane opisy syntaktyczne?	tak	x	
	nie		x
Czy są omawiane rodzaje zdań?	tak	x	
	nie		x
Czy jest omawiany szyk wyrazów?	tak	x	
	nie		x

e) kontrastywność		zaleta	deficyt
Czy jest brany pod uwagę język ojczysty ucznia?	tak	x	
	nie		x
Czy zostały uwzględnione podobieństwa i różnice między językiem wyjściowym ucznia a językiem docelowym?	tak	x	
	nie		x
Czy kontrastywna prezentacja materiału językowego obejmuje porównania na płaszczyźnie syntaktycznej, morfologicznej i fonologicznej?	tak	x	
	nie		x
Czy kontrastywna prezentacja materiału językowego obejmuje porównanie syntagm konwencjonalnych za pomocą ekwiwalentów tłumaczeniowych?	tak	x	
	nie		x
Czy kontrastywna prezentacja materiału językowego obejmuje porównanie zachowań językowych w określonych sytuacjach?	tak	x	
	nie		x
f) kategorie komunikatywne		zaleta	deficyt
Czy w podręczniku są zawarte informacje na temat regiolektów i socjolektów?	tak	x	
	nie		x
Czy są podawane reguły użycia socjolektów?	tak	x	
	nie		x
Czy są podawane kwalifikatory (język pisany, mówiony, specjalizacja)?	tak	x	
	nie		x
g) teksty		zaleta	deficyt
Czy w podręczniku występują różne rodzaje tekstów (dialog, proza, krótkie historyjki, wiersz, piosenka, list, przysłowia, teksty użytkowe, np. ogłoszenia, recepty, formularze)?	tak	x	
	nie		x
Czy autentyczne teksty są adaptowane do potrzeb dydaktycznych?	tak	x	
	nie		x
Czy specjalnie skonstruowane dla podręcznika teksty robią wrażenie autentycznych?	tak	x	
	nie		x
Czy teksty spełniają wymóg aktualności?	tak	x	
	nie		x
Czy teksty uwzględniają problematykę odpowiadającą zainteresowaniom adresatów?	tak	x	
	nie		x
3. Kryteria kulturoznawcze		zaleta	deficyt
Czy w podręczniku występuje komentarz realioznawczy?	tak	x	
	nie		x
Czy w podręczniku oprócz informacji o RFN znajdują się również informacje o pozostałych krajach niemieckojęzycznych?	tak	x	
	nie		x
Czy w komentarzu realioznawczym występują porównania z Polską?	tak	x	
	nie		x
Czy oprócz informacji geograficznych zostały uwzględnione informacje historyczne, społeczno-kulturalne, polityczne i gospodarcze?	tak	x	
	nie		x
Czy teksty dostarczają realistycznego obrazu niemieckiego społeczeństwa i kraju?	tak	x	
	nie		x
Czy obraz niemieckiego społeczeństwa jest zniekształcony, jednostronnie pozytywny lub jednostronnie negatywny?	tak		x
	nie	x	
Czy zostały uwzględnione niewerbalne aspekty komunikacji?	tak	x	
	nie		x
Czy wybór tekstów wspiera kształtowanie kompetencji komunikatywnej?	tak	x	
	nie		x
Czy wybór tekstów jest dostosowany do danej grupy odbiorców?	tak	x	
	nie		x

III. Kryteria ogólnodydaktyczne			
1. zasada poglądowości		zaleta	deficyt
Czy w podręczniku przestrzegano zasady poglądowości zewnętrznej (prezentacja sytuacji za pomocą zdjęć, rysunków, planów)?	tak	x	
	nie		x
Czy jest stosowana zasada poglądowości wewnętrznej, odnoszącej się do systemu językowego (algorytmy, schematy, tabele itp.)?	tak	x	
	nie		x
2. zasada aktywności		zaleta	deficyt
Czy czynności zaplanowane do wykonania są formami aktywności adekwatnymi do założonych celów?	tak	x	
	nie		x
3. zasada świadomości		zaleta	deficyt
Czy został dopuszczony udział świadomości w kształtowaniu nawyków językowych u uczniów dorosłych w warunkach mało intensywnego nauczania?	tak	x	
	nie		x
4. zasada przystępności		zaleta	deficyt
Czy w podręczniku jest przestrzegana zasada przystępności materiału nauczania?	tak	x	
	nie		x
5. zasada regularności		zaleta	deficyt
Czy zasada regularności pracy nad językiem (w klasie i w domu) jest realizowana w materiałach glottodydaktycznych?	tak	x	
	nie		x

BIBLIOGRAFIA

- ENGEL U. et al. (1977) *Mannheimer Gutachten zu ausgewählten Lehrwerken Deutsch als Fremdsprache*, T. 1, Heidelberg
- GRUCZA F. (1992) *Gramatyka a nauka języków obcych*, w: GRUCZA F. (ed.) *Gramatyka – konstrukcja intelektualny czy rzeczywistość: glottodydaktyczne implikacje tej alternatywy*, Warszawa, 7–47
- GRUCZA F. et al. (1995) *Dein Deutsch 1 – poradnik metodyczny do podręcznika do nauki języka niemieckiego w szkołach średnich*, Warszawa
- PAUZEWICZ K. (1973) *Podręczniki akademickie w opinii studentów i pracowników naukowo-dydaktycznych. Wyniki pierwszych badań sondażowych o wybranych podręcznikach*, w: *Podręcznik akademicki*, Warszawa, 101–158
- PFEIFFER W. (1979) *Teoretyczne podstawy preparacji materiałów glottodydaktycznych*, Warszawa
- PFEIFFER W. (1980a) *Zur Problematik der Präparation und Evaluation von glottodidaktischen Materialien*, „Deutsch als Fremdsprache”, 5, 269–273
- PFEIFFER W. (1980b) *Zur Methodologie der Korrelation und Integration von Sprache, Sprachunterricht und Kulturkunde*, w: *Glottodidactica*, t. XIII, 21–35
- PFEIFFER W. (1986) *Teoretyczne podstawy mediodydaktyki*, w: PFEIFFER W. (ed.) *Środki audio-wizualne w nauczaniu języków obcych*, Poznań, 11–34
- STYSZYŃSKI J.C. (2000) *Kontekstowe i glottodydaktyczne uwarunkowania materiałów do nauki języków obcych* (nieopublikowana praca doktorska), Warszawa
- ZABROCKI L. (1977) *Grundfragen des Deutschunterrichts in fremdsprachlicher Umgebung*, Warszawa, Poznań